

## ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.962+340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.5>**Н. В. Адамчук***orcid.org/0009-0006-1347-2877**аспірант кафедри права**Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»*

## ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ФІЛЬТРІВ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

**Актуальність дослідження.** Станом на початок квітня 2025 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень зафіксовано вісімдесят три рішення судів різних інстанцій і юрисдикцій, у яких містяться посилання на категорію «касаційного фільтра», з-поміж яких двадцять два ухвалені у цивільних справах. Зазначене свідчить про поступове формування відповідної практики, у якій касаційні фільтри не лише розглядаються як техніко-юридичні обмеження, але й набувають значення інструменту процесуальної стратегії.

Посилання на поняття «касаційного фільтра» у процесуальних документах є не випадковим, а часто цілеспрямованим та аргументованим. Так, у рішенні Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 3 березня 2021 року у справі № 175/3064/20 позивач навмисне зазначив значний розмір моральної шкоди, мотивуючи це тим, що «заявлена сума дозволить подолати касаційні фільтри» [12]. Подібна аргументація свідчить про усвідомлення процесуального значення критеріїв прийнятності касаційної скарги ще на стадії подання позову.

Інший приклад міститься в ухвалі Господарського суду міста Києва від 26 квітня 2022 року у справі № 910/11477/21 (суддя Р. В. Бойко), де в обґрунтуванні відмови у задоволенні позову було прямо зазначено, що сформульована позивачем правова позиція не є правовим висновком Верховного Суду, а лише наслідком застосування механізму касаційного фільтру [11].

У попередніх дослідженнях нами проведено систематизацію наукових підходів щодо типологізації процесуальних (касаційних) фільтрів. Встановлено, що у літературі допускають поділ фільтрів-обмежень за наступними критеріями: I. за ступенем суб'єктного впливу на вирішення питання прийнятності скарги; II. за характером (видом) обмеження; III. за ступенем юридичної складності їх застосування (С. Щербак та С. Мирославський [21, с. 86]); IV. на підставі діалектичного розмежування категорій загального (універсального) та особливого (спеціального) (К. Білоус [3, с. 167]); V. критерій предметно-

юрисдикційної фільтрації (Н. Сакара [13, с. 97, 100]); VI. критерій правової релевантності та порогової значущості (Н. Бететто [2, с. 35–36]) за функціональним призначенням касації (Д. Луспеник [6]) та критерій інституційно-процедурних обмежень (Е. Борхард [1])<sup>1</sup>.

Викладене свідчить про наявність розгалуженої системи процесуальних фільтрів із різними підставами та механізмами застосування. Водночас наукові типологізації залишаються неповними, оскільки здебільшого здійснювались фрагментарно й без цілісного підходу. У зв'язку з цим вважаємо доцільним доповнити наявну типологію та запропонувати власне бачення видів касаційних фільтрів.

**Стан дослідження** процесуальних фільтрів у цивільному судочинстві України є доволі ґрунтовним і багатоплановим. У вітчизняній науці процесуальні фільтри розглядаються як важливий інструмент раціоналізації касаційного провадження (С. Щербак, С. Мирославський; К. Гусаров), що забезпечує ефективний баланс між доступом до правосуддя і завантаженістю судової системи (Н. Сакара; Н. Берето). Науковці акцентують увагу на їх дискреційній природі (М. Гарієвська) та зв'язку з принципами процесуальної економії і пропорційності (В. Кройтор; Г. Ахмач; О. Рогач). Увага приділяється як загальнотеоретичним аспектам, так і прикладним проблемам, зокрема малозначності справ (К. Білоус; Н. Бондаренко-Зелінська), визначенню суду касаційної інстанції (К. Гусаров), а також доступності касації в контексті європейських стандартів (Н. Берето). Незважаючи на наявність значної кількості праць, питання типологізації фільтрів та їх системного аналізу в контексті багатовимірного контролю продовжують залишатися актуальним напрямом досліджень.

**Метою даного дослідження** є концептуалізація та доповнення наявної наукової типологізації процесуальних (касаційних) фільтрів шляхом їх

<sup>1</sup> Найменування наведених типологізаційних критеріїв сформульовано автором самостійно на основі узагальнення наукових підходів та доктринальних позицій.

комплексного аналізу. На основі цього передбачається сформулювати авторське визначення касаційних фільтрів як багатовимірного інструменту процесуального контролю, що поєднує формальні, епістеміологічні та аксіологічні елементи.

**Виклад основного матеріалу.** Аналізуючи процесуальну природу касаційних фільтрів у цивільному процесі України, доцільно здійснити їх типологізацію як інструментів багатовимірного судового контролю. Типологізація дозволяє не лише систематизувати відомі в доктрині й судовій практиці фільтраційні критерії, а й виявити їхню функціональну роль у процесі здійснення правосуддя касаційною інстанцією. Водночас різноманітність підходів до тлумачення природи касаційних фільтрів та відсутність усталених типологізаційних підходів зумовлюють потребу в уточненні типологічних критеріїв та системному розмежуванні фільтрів за основними ознаками. У цьому контексті доцільно запропонувати авторську типологізацію, що враховує як доктринальні напрацювання, так і практику функціонування касаційної інстанції в Україні. Пропонована нами типологізація включає наступні критерії:

#### *I. За формою викладу:*

(1) процесуальні вимоги, які передбачають формальні приписи до касаційної скарги та предмета оскарження (порядок подання, оскарження рішення/ухвали, які можуть бути оскаржені, підписання належним суб'єктом, факт сплати судового збору, наявність результатів апеляційного оскарження та немалозначність справи (з окремими застереженнями, про які йтиметься далі) тощо);

(2) матеріальні вимоги, які стосуються суті звернення до Верховного Суду – неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;

#### *II. За черговістю застосування:*

[1] первинні. До первинних фільтрів можна віднести:

- процесуальні вимоги, що визначають допустимість касаційного звернення (за винятком випадків, коли касаційне оскарження прямо заборонене, зокрема у малозначних справах);

- матеріально-правові критерії, які полягають у наявності істотних порушень: для ухвал – неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права; для судових рішень – аналогічні підстави, але за умови:

- застосування апеляційним судом норми права всупереч правовому висновку, сформульованому Верховним Судом у подібних правовідносинах;

- наявність у скажника обґрунтованих доводів щодо необхідності відступлення від існуючої судової практики Верховного Суду;

- відсутність правового висновку Верховного Суду з питання застосування відповідної норми;

- наявність істотних процесуальних порушень, що відповідають умовам, передбаченим статтями 411 ЦПК України.

[2] Вторинні. Цей тип фільтрів застосовується у випадках, коли перегляд судового рішення в касаційному порядку загальним правилом не передбачений, але може бути допущений за наявності виняткових обставин. Зокрема, касаційне оскарження заборонене щодо судових рішень у малозначних справах або у справах з ціною позову, що не перевищує 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Водночас, перегляд таких рішень у касаційному порядку можливий за наявності принаймні однієї з таких умов:

- оскарження стосується фундаментального питання права, важливого для забезпечення єдності судової практики;

- особа позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскаржуваним рішенням, в іншому провадженні;

- справа має значний суспільний інтерес або виняткове значення для скажника;

- справу помилково визнано малозначною судом першої інстанції.

До вторинних фільтрів також можна віднести застосування / не застосування підстав для поновлення строків на касаційне оскарження (частина четверта статті 394 ЦПК України).

*III. За процесуальною відусобленістю:* самостійні та похідні.

Самостійні фільтри функціонують як окремі, відносно незалежні процесуальні бар'єри, встановлені законом з метою первинної оцінки допустимості звернення до касаційної інстанції. Вони не залежать від змісту скарги чи її аргументів, а реалізуються на підставі чітко визначених процесуальних вимог. До таких фільтрів належать, зокрема, дотримання строків подання касаційної скарги, оформлення її відповідно до вимог закону, сплата судового збору, вирішення питання про відкриття / відмову у відкритті провадження колегією суддів у складі трьох суддів, виключна підсудність, а також дотримання форми та структури подання процесуального документа. Окрім цього, до первинних фільтрів також можна віднести передбачені процесуальним законом підстави для залишення касаційної скарги без руху та її повернення заявнику (статті 392-394 ЦПК України).

Похідні фільтри, навпаки, ґрунтуються на аналізі суті поданої скарги, її обґрунтованості з погляду значення для єдності правозастосовної практики або важливості для учасника процесу. Вони застосовуються на другому етапі перевірки прийнятності скарги та передбачають оцінку

наявності підстав для допуску до касаційного розгляду, зокрема: неправильного застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права у їх зв'язку з наявністю чи відсутністю висновку Верховного Суду у подібних правовідносинах, необхідності відступлення від наявного висновку, незастосування наявного висновку судом апеляційної інстанції.

Застосування винятків із правил про недопустимість касаційного оскарження також вважаємо за доцільне відносити до похідних касаційних фільтрів (наявністю принципового питання права, суспільної важливості справи або виняткового значення для заявника, а також обставин, що унеможливають ефективний захист прав особи в іншому провадженні, наявності підстав для поновлення пропущених строків звернення до суду).

Разом із самостійними та похідними фільтрами доцільно виокремлювати також комбіновані фільтри, що поєднують ознаки як формальних, так і змістовних обмежень доступу до касації. Їх особливість полягає в тому, що, попри наявність формально визначених критеріїв, застосування таких фільтрів значною мірою залежить від судової інтерпретації. Зокрема, це стосується застосування пункту 1 частини другої статті 389 ЦПК України, коли суд касаційної інстанції оцінює, чи наявний у практиці Верховного Суду правовий висновок щодо аналогічних правовідносин. У таких випадках можливі розбіжності: один склад суду може визнати правову позицію наявною, інший – дійти висновку про відмінність фактичних обставин, що унеможливорює автоматичне застосування відповідного висновку. Таким чином, комбіновані фільтри поєднують об'єктивні елементи правової норми з її суб'єктивною оцінкою судом.

*IV. За обсягом дискреції Суду при вирішенні питання про відкриття провадження:*

(а) незначний обсяг розсуду. Сюди варто віднести первинні фільтри, які пов'язані з формальними вимогами до порядку подання, форми і змісту касаційної скарги.

(б) значний обсяг розсуду, пов'язаний з вторинними і комбінованими фільтрами особливо у часині інтерпретації суддями оціночних понять. У дослідженні С. Кравцова, Д. Гуденко, В. Воробйової, К. Владовської, К. Черевичник сформульовано окремі висновки щодо допустимих меж судового розсуду при кваліфікації справ як малозначних. Автори акцентують увагу на важливості розроблення чітких і передбачуваних критеріїв визначення малозначності, адже їх відсутність може призвести до свавільного звуження доступу до правосуддя [4; 5, с. 128].

У межах розгляду ціннісного критерію значущості правової проблематики для відкриття

касаційного провадження у поєднанні з обсягом суддівського розсуду слід звернути увагу на підходи Верховного Суду при оцінці підставності касаційного оскарження. В одних випадках суд наголошує на необхідності глибокого, переконливого обґрунтування наявності ознак фундаментальності правового питання як з боку скаржника, так і з боку самої касаційної інстанції [17]. В інших – суд формулює конкретні ознаки такого питання, підкреслюючи його виняткову актуальність для формування правозастосовчої практики, що визначається значущістю предмета спору для суспільства й держави загалом. Водночас Верховний Суд неодноразово зазначав, що оцінка відповідності справи критеріям допуску не може ґрунтуватися виключно на аргументах заявника, оскільки останній об'єктивно не здатен повною мірою оцінити системну важливість питання. Такий підхід, зокрема, підтверджено в ухвалах Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2024 року у справі № 903/662/23 (п. 62) та від 27 лютого 2025 року у справі № 357/6174/20 (п. 93) [14]. Застосування оціночних категорій, таких як «виняткове значення справи для заявника», «суспільна важливість» або «значення для забезпечення єдності судової практики», не повинно сприйматися як фактор, що породжує правову невизначеність. Ураховуючи особливу функцію Верховного Суду, у певних випадках питання щодо відкриття касаційного провадження обґрунтовано належить до меж його дискреційного розсуду. Такий підхід узгоджується з призначенням касаційного перегляду – не як додаткового етапу фактичного розгляду справи, а як інструмента забезпечення сталості та передбачуваності судової практики [18; 19]. Найчастіше ж суд зазначає, що доводи скаржника зводяться до незгоди з оцінкою фактичних обставин і доказів, що саме по собі не може слугувати підставою для відкриття касаційного провадження [20], або ж зазначають, що в силу принципу диспозитивності цивільного процесу, саме на заявника у касаційному провадженні покладається тягар доведення наявності підстав для перегляду у касаційному порядку судових рішень, постановлених у справах незначної складності [9].

У судовій практиці простежується широта розсуду касаційної інстанції, зокрема у випадках, коли Суд самостійно ідентифікує підстави для відкриття провадження, не заявлені скаржником. Наприклад, попри аргументацію щодо наявності правового питання, важливого для формування єдності судової практики, суд може визнати визначальним критерієм виняткову значущість справи саме для заявника [8].

*V. За характером застосування:*

[а] універсальні – фільтри, які застосовуються в більшості випадків і є загальноприйнятими в правозастосовній практиці;

[б] екстраординарні – фільтри, що застосовуються лише в особливих або виняткових випадках, з огляду на специфічні обставини справи.

*VI. За впливом на правозастосовчу практику:*

фільтри, які забезпечують єдність правозастосування. Це фільтри, спрямовані на забезпечення однаковості та стабільності правозастосування. Вони можуть включати в себе обмеження на оскарження рішень, що можуть вплинути на формування загальних правових принципів, наприклад, коли справа має фундаментальне значення для єдиної правозастосовної практики.

фільтри, що більшою мірою пов'язані з окремими, специфічними правами чи інтересами сторін. Цей підтип може включати ситуації, коли касація дозволена лише у разі, якщо справа має особливе значення для одного з учасників справи (наприклад, порушення їхніх основних прав).

*VII. За джерелами права:*

фільтри, засновані на національному законодавстві: Це фільтри, що визначаються виключно положеннями національного процесуального та матеріального права (наприклад, підстави для касаційного оскарження, пов'язані з неправильним застосуванням норм матеріального чи процесуального права).

фільтри, які орієнтовані на міжнародні стандарти: Включають фільтри, які можуть бути під впливом міжнародних стандартів прав людини або європейських норм. Наприклад, порушення права на справедливий суд або право на доступ до суду можуть бути критерієм для касаційного оскарження.

*VIII. За характером втручання Верховного Суду:*

а) фільтри, що обмежують повноваження Верховного Суду. Сюди варто віднести фільтри, які ставлять межі втручання Верховного Суду у справу. Наприклад, такі фільтри можуть забороняти перегляд рішення чи ухвали, відкривати провадження, якщо заяву подано особою без належної правосуб'єктності тощо.

б) фільтри, які розширюють повноваження Верховного Суду. Цей підтип фільтрів може дозволити перегляд справ у випадках, де вирішення питання про допуск справи до розгляду віднесено до сфери розсуду Суду (оцінка судом необхідності формулювання нового правового висновку або уточнення існуючих, відступлення від існуючого висновку, вирішення питання про подібність правовідносин, поновлення строків касаційного оскарження тощо).

Останнє, як видається, найбільш часто отримує своє вирішення під час вирішення питання

про віднесення до малозначних справ тих, у яких предметом розгляду є немайнові вимоги. На переконання Верховного Суду, визначаючи критерії малозначності справи має враховуватись складність справи та характер немайнового права, за захистом якого звернувся позивач [16].

*IX. За рівнем процесуальної інстанції:*

1) фільтри, що обмежують право на касаційне оскарження на рівні судів першої чи апеляційної інстанції. Це не лише обмеження, яке вимагає пройти всі рівні судової інстанції до звернення до Верховного Суду, але і обмеження щодо звернення до судів першої та апеляційної інстанції. Окремі міркування щодо цього викладено у напрацюваннях К. Білоуса [3, с. 168].

2) фільтри, що діють на рівні касаційної інстанції. Включають критерії та обмеження, що застосовуються на етапі подання касаційної скарги.

*X. За змістовним спрямуванням фільтра у процесі касаційного оскарження:*

1] фільтри, які стосуються реалізації права на подачу касаційної скарги. Ці фільтри встановлюють формальні та змістовні вимоги до самої касаційної скарги як процесуального документа, підстав звернення до Суду, переліку рішень, які можуть бути оскаржені, порядку подання скарги, наявності результатів апеляційного перегляду та дотримання строків звернення зі скаргою. Вони діють до відкриття касаційного провадження і мають на меті перевірити, чи відповідає скарга базовим процесуальним критеріям;

2] фільтри, які стосуються реалізації права на касаційний перегляд справи. Цей тип фільтрів діє на стадії оцінки допустимості перегляду справи по суті й орієнтований на оцінку судом необхідності касаційного втручання. Основний фокус – на визначенні обґрунтованості зазначених у скарзі підстав та значенні результатів такого оскарження на практику правозастосування.

Варто вказати, що в межах запропонованої класифікації фільтрів ідеться про баланс між правом особи на доступ до касаційного перегляду та межами повноважень Верховного Суду щодо формулювання підстав відмови у відкритті провадження. Застосування фільтрів, які стосуються реалізації права на подачу касаційної скарги, не передбачає правової оцінки законності чи обґрунтованості судових рішень Судом по суті, а зводиться виключно до перевірки наявності або відсутності встановлених законом підстав для відкриття касаційного провадження згідно зі статтями 389, 394 ЦПК України. Лише у випадку наявності таких підстав можливим є надання правової оцінки оскаржуваному рішення [7].

**Висновки.** Проведена типологізація дозволила охопити значний, якщо не вичерпний, перелік

фільтрів. Вказане дає нам підстави для намагання сформулювати робочу дефініцію терміно-поняття (П. Рабінович [10]) процесуальних (касаційних) фільтрів. Процесуальні (касаційні) фільтри – це сукупність передбачених процесуальним законом та розроблених судовою практикою критеріїв і механізмів попереднього відбору касаційних скарг, які забезпечують обмежений та селективний доступ до касаційного перегляду. Ці фільтри виконують функцію інструменту здійснення багатовимірного контролю, який ґрунтується на поєднанні формальних (процесуальних), епістеміологічних (зокрема у частині логіки судового мислення, правильності тлумачення норм та інші) та аксіологічних (передусім, тлумачення оціночних понять та врахування аргументів скаргників, забезпечення балансу публічних і приватних інтересів) підходів та спрямований на: а) забезпечення єдності судової практики; б) оптимізацію навантаження на касаційний суд; в) реалізацію дискреційних повноважень суду щодо визначення значущості справи (у тому числі з погляду суспільного інтересу, винятковості ситуації або фундаментального значення порушеного питання права).

Процесуальні фільтри в касаційному провадженні в Україні мають змішаний характер, поєднуючи: 1) формальні умови (вичерпно визначені у ЦПК України, зокрема у статті 389-394); 2) оціночні критерії, наповнення змістом яких здійснюється через правозастосовну практику Верховного Суду (поняття «фундаментального значення для формування єдиної правозастосовної практики», «виняткового значення для учасника справи», «значного суспільного інтересу», а також поважності причин пропуску строку на звернення до суду, необхідності відступлення від правового висновку Верховного Суду та інші) та 3) судову дискрецію, яка є гнучким механізмом адаптації процесуального фільтра до конкретного контексту справи з урахуванням правових, соціальних та аксіологічних чинників.

### Література

1. Borchard E. The Diplomatic Protection of Citizens Abroad: Or, the Law of International Claims. Banks Law Publishing Company, 1915. 988 с.
2. Берето Н. Доступ до суду касаційної інстанції та касаційні фільтри в світлі стандартів Ради Європи. *Слово національної школи суддів України*. Спеціальний випуск. 2020. С. 25–49. DOI 10.37566/2707-6849-2020-5
3. Білоус К. В. Малозначні справи у цивільному судочинстві: дис. ... докт. філософії в галузі знань 08 «Право»; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, М-во освіти і науки України. Харків, 2023. 235 с.
4. Владовська К. П., Черевичник К. В. Малозначність справ адміністративної юрисдикції та право на справедливий суд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2020. Вип. 61(1). С. 126–129.
5. Кравцов С., Гуденко Д. Воробйова В. Малозначність спору як «процесуальний фільтр» касаційного оскарження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. Вип. 6. С. 126–129.
6. Луспенник Д. Не слід боятися нового, або П'ять безпідставних пересторог щодо запропонованих змін до процесуальних кодексів. *Закон і бізнес*. № 23 (1321) 10.06-16.06.2017. URL: [https://zib.com.ua/ua/print/129038-pyat-bezpidstavnih-perestorog-schodo-zaproponovanih-zmin-do\\_.html](https://zib.com.ua/ua/print/129038-pyat-bezpidstavnih-perestorog-schodo-zaproponovanih-zmin-do_.html) (дата доступу: 08.04.2025).
7. Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду В. В. Пророка у справі від 27 червня 2024 року № 522/10888/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120180446>
8. Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду В. В. Пророка у справі від 29 травня 2019 року № 755/7554/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82420769>
9. Окрема думка судді Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду І. В. Литвиненко у справі від 21 квітня 2021 року № 369/11127/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97134705>
10. Рабінович П. М. Дудаш Т. І. Правова аргументація: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 8-20.
11. Рішення Господарського суду міста Києва у справі від 26 квітня 2022 року №910/11477/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104068095>
12. Рішення Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області у справі від 03 березня 2021 року № 175/3064/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96113343>
13. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Х. : Право, 2010. 256 с.
14. Ухвала Великої Палати Верховного Суду у справі від 15 травня 2024 року № 903/662/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119168576>
15. Ухвала Великої Палати Верховного Суду у справі від 27 лютого 2025 року № 357/6174/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125736758>
16. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі від 12 листопада 2018 року № 641/8056/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78044741>
17. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі від 27 квітня 2021 року № 910/17646/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96569955>
18. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі від 03 жовтня 2023 року № 947/20869/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113967255>
19. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі від 31 березня 2025 року № 211/7591/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126259091>
20. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі від 26 березня 2024 року № 705/4900/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974729>
21. Щербак С., Мирославський С. Касаційні фільтри в цивільному судочинстві. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Вип. 1 (3). С. 82–93. DOI: 10.15804/CPLS.20223.10

### Анотація

**Адамчук Н. В.** Типологізація фільтрів касаційного оскарження в цивільному процесі. – Стаття.

У сучасних умовах функціонування касаційної інстанції в Україні дедалі більшої актуальності набуває аналіз механізмів прийнятності касаційних скарг, зокрема процесуальних фільтрів. Станом на квітень 2025 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень зафіксовано 83 судових акти, в яких згадується поняття «касаційного фільтра», з них 22 – у цивільних справах. Така практика свідчить про зростання ролі фільтрів не лише як техніко-юридичних обмежень, а і як інструментів процесуальної стратегії.

Мета дослідження полягає в концептуалізації та доповненні наявної наукової типологізації процесуальних (касаційних) фільтрів у цивільному процесі України, а також у формулюванні авторського визначення фільтрів як багатовимірної інструменту процесуального контролю, що інтегрує формальні, епістеміологічні та аксіологічні елементи.

Методологія дослідження базується на поєднанні формально-юридичного, порівняльного, системного та функціонального підходів, що дозволяє охопити як теоретичну, так і прикладну площину проблеми.

Основні результати полягають у запропонованій авторській типологізації касаційних фільтрів за трьома критеріями: (1) формою викладу (процесуальні та матеріальні вимоги), (2) черговістю застосування (первинні та вторинні фільтри), (3) процесуально відособленістю (самостійні та похідні), (4) За обсягом дискреції Суду при вирішенні питання про відкриття провадження (незначний обсяг розсуду та значний обсяг розсуду), (5) за характером застосування (універсальні та екстраординарні), (6) за впливом на правозастосовчу практику (фільтри, які забезпечують єдність правозастосування, фільтри, що більшою мірою пов'язані з окремими, специфічними правами чи інтересами сторін), (7) за джерелами права (фільтри, засновані на національному законодавстві та фільтри, які орієнтовані на міжнародні стандарти), (8) за характером втручання Верховного Суду (фільтри, що обмежують повноваження Верховного Суду та фільтри, які розширюють повноваження Верховного Суду), (9) за рівнем процесуальної інстанції (фільтри, що обмежують право на касаційне оскарження на рівні судів першої чи апеляційної інстанції та фільтри, що діють на рівні касаційної інстанції), (10) За змістовним спрямуванням фільтра у процесі касаційного оскарження (фільтри, які стосуються реалізації права на подачу касаційної скарги та фільтри, які стосуються реалізації права на касаційний перегляд справи). Також проаналізовано приклади судової практики, в яких посилання на касаційні фільтри використано як аргументаційний інструмент. Автор доводить, що ефективна типологізація фільтрів дозволяє здійснити більш точне розмежування функцій

Верховного Суду, забезпечити баланс між доступом до правосуддя та процесуальною економією, а також сприяє формуванню прозорих стандартів правозастосування.

**Ключові слова:** касаційні фільтри, цивільний процес, Верховний Суд, доступ до правосуддя, процесуальні підстави, типологізація фільтрів.

### Summary

**Adamchuk N. V.** Typology of Cassation Appeal Filters in Civil Procedure. – Article.

In the current landscape of cassation proceedings in Ukraine, increasing attention is being paid to the mechanisms determining the admissibility of cassation appeals, particularly procedural filters. As of April 2025, the Unified State Register of Court Decisions contains 83 judgments referencing the concept of a «cassation filter,» including 22 in civil cases. This trend highlights the growing role of filters not only as technical-legal restrictions but also as tools of procedural strategy.

The aim of this study is to conceptualize and expand the existing academic typology of procedural (cassation) filters in Ukraine's civil procedure, and to offer an original definition of filters as a multidimensional instrument of procedural control, integrating formal, epistemological, and axiological elements.

The research methodology combines formal-legal, comparative, systemic, and functional approaches, allowing both theoretical and practical dimensions of the issue to be addressed.

The main findings include the author's proposed typology of cassation filters according to ten criteria: (1) form of expression (procedural vs. substantive requirements), (2) stage of application (primary vs. secondary filters), (3) procedural autonomy (independent vs. derivative), (4) scope of judicial discretion (limited vs. broad discretion), (5) nature of application (universal vs. extraordinary), (6) impact on judicial practice (filters ensuring consistency vs. filters protecting specific rights or interests), (7) source of law (national legislation vs. international standards), (8) nature of Supreme Court involvement (limiting vs. expanding its powers), (9) level of judicial instance (filters applied at trial/appellate level vs. those at cassation level), and (10) substantive orientation (filters related to the right to file an appeal vs. the right to cassation review).

The study also examines case law where references to cassation filters are used as argumentative tools. The author argues that an effective typology of filters enhances clarity in the functions of the Supreme Court, helps maintain a balance between access to justice and procedural economy, and contributes to the development of transparent standards of legal reasoning.

**Key words:** cassation filters, civil procedure, Supreme Court, access to justice, procedural grounds, typology of filters.